

2. kapitola: Kinematograf Vladimira Nabokova

1.

V povídce *Šlépěj* z povídkového souboru *Boží muka* Karla Čapka nachází hrdina ve sněhu stopu člověka, která se svou osamělostí a jedinečností vzpírá veškeré logice. Není zřejmé, odkud se vzala, ani kam zmizel člověk, který ji zanechal. Poté, co hrdinové povídky stopu prozkoumají, začne padat sníh a ona zmizí. Samotná přítomnost stopy jako by popírala přítomnost člověka. Otisk vždy ukazuje na nepřítomnost, avšak zde upomíná na absurditu jakékoli přítomnosti. Stopa, kterou po sobě člověk zanechal, se nejen vzpírá jakémukoli rozumnému zdůvodnění své přítomnosti, ale zdá se, jako by se bouřila i proti člověku. Stopa je holým otiskem, zanechanou reprodukcí přítomnosti člověka, svědectvím jeho existence, a zároveň ji sama svou osamělostí a absencí ostatních stop vyvrací. Šlépěj svou jedinečností svůj smysl být otiskem popírá a svou absurdní přítomností v něčem připomíná Čechovův *Sníh za oknem*. Taky zde se jedná o událost vymykající se okolnímu světu.

Z jedince zbývá jen nesmyslná stopa, která se stává jediným svědectvím o přítomnosti člověka na světě. Nikdo o ní nedokáže říct, jak se tam dostala a odkud se vzala. Nikdo ji nedovede vysvětlit, ani si ji nepamatuje. Hrůza, kterou cítíme, pramení z toho, že není, kdo by vysvětlil její přítomnost, která jako by sebe samu vyvracela svou zjevností. Vypadá to, že se tam stopa dostala zcela svévolně, aniž by ji člověk způsobil. Čtenářovo zoufalství je způsobeno tím, že nikdo nedokáže vysvětlit přítomnost stopy nepřítomného člověka, která zcela evidentně je. Stopa, kterou po sobě zanecháváme, není nikdy ta, kterou jsme našli. Proměňuje se, poté, co jsme ji opustili, bez našeho přičinění. Stopy se vzbouřily proti člověku. Neposlouchají nás a zcela svévolně se ukazují právě tam, kde nechceme.

Problém stopy jako jediného důkazu o přítomnosti hrdiny, stopy, jež je svou podstatou zcela zbytečná a absurdní, neboť se zpřítomňuje zničehonic jen svým počátkem a na konci zase znenadání mizí, bez jakéhokoli smyslu a vysvětlení, jak a odkud se vzala, nastiňuje ve svém románu *Zámek* i Franz Kafka. Hostinská varuje K. těmito slovy: *Naše činy zanechají snad hluboké stopy venku na dvoře ve sněhu, ale víc nic*²⁴⁹

²⁴⁹ KAFKA, Franz: *Zámek*. Přeložil V. KAFKA. Praha: Odeon, 1969, s. 129.

Poslední fotografií Roberta Walsera, švýcarského spisovatele, jenž velkou část života strávil v psychiatrických léčebnách, se stal záběr na jeho mrtvé tělo ležící ve sněhu.²⁵⁰ Ke zmrzlému tělu vedou stopy, jako by on sám chtěl přivést k sobě diváka svými stopami, které zanechal na sněhu. Za ním se rozkládá netknutá, zasněžená pláň. Stopy svědčící o původním pohybu těla, které tu nyní leží mrtvé, svědčí jenom dočasně. Jejich evidentní přítomnost odkazuje k existující nepřítomnosti.

2.

V povídce *Vasilij Šiškov* (1939), jež původně vznikla jako pokračování a rozuzlení nevinného žertu a mystifikace,²⁵¹ se objevuje jedno z Nabokovových stěžejních témat – zmizení hrdiny a jeho rozplynutí se v samotném tkanivu příběhu. Vypravěče navštíví dosud neznámý básník Vasilij Šiškov, aby se mu představil a ukázal mu třicet básní, které jsou imitací a parodií grafomanské poezie. Poté, co vypravěč rozpozná jejich nízkou hodnotu, básník se vytasí s jinými básněmi, v nichž vypravěč okamžitě rozpozná originalitu a jen tak mimochodem podotkne, že nedávno jedna z těchto básní vyšla jeho příčiněním časopisecky. Jedná se o narážku na Nabokovovu výše zmíněnou mystifikaci pod pseudonymem své postavy Vasilij Šiškov. Po dalších dvou setkáních vypravěče s básníkem (Vasilij Šiškov se pokouší neúspěšně založit časopis) se mu básník svěřil se svou bezradností se životem i tvorbou (neúspěšné založení časopisu je jen okrajovým projevem mnohem širší neschopnosti – ústředního motivu Nabokovových děl) a nakonec najde pro sebe jakožto básníka jediné možné východisko. Poté, co zamítne útěk do Afriky, návrat do Ruska, anebo sebevraždu, tedy nejružnější atributy osudů ruských i evropských básníků (v útěku do Afriky je parodován modernistický ideál opuštění poezie Rimbaudem), rozhodne se zmizet mnohem rafinovaněji, rozplyne se ve světě (textu): týden nato vypravěč potká v Paříži Šiškovova přítele, který mu sdělí, že „Vasja“ zmizel a zanechal po sobě jen nevelký majetek a prošlé doklady. Celá povídka vzápětí končí vypravěčovou otázkou, co básník zamýšlel oním zmi-

²⁵⁰ *Robert Walser 1878–1956*. U příležitosti výstavy k 50. výročí úmrtí Roberta Walsera v Galerii Klementinum Národní knihovny ČR. [Text B. Echte; fotografie archiv Roberta Walsera v Curychu.] Přeložil R. CHARVÁT. Praha: Opus – Kristina Mědílková, 2007, s. 41.

²⁵¹ Nabokov v roce 1939 uveřejnil v časopise *Russkije zapiski* báseň *Básníci* pod pseudonymem Vasilij Šiškov, kterou kritik Georgij Adamovič přijal s nadšením a psal o zrození velkého ruského básníka. Srovnej NABOKOV, D.: *Poznámky*. Přeložil M. SÝKORA. In: NABOKOV, Vladimír: *Povídky, 3 (1938–1952)*. Přeložil P. DOMINIK, Z. MAYEROVÁ, A. SÁGLOVÁ, M. SÝKORA, L. ŠENKYŘÍK. Praha: Paseka, 2006, s. 305–307.

zením, jestli tím nemyslel touhu rozplynout se ve své tvorbě a jestli tuto touhu nepřecenil. ~~Ne nepřecenil~~ průzračnost a pevnost / tak nezvyklé hrobky~~ne~~²⁵²

Zde se objevuje další ústřední motiv Nabokova, který koresponduje s poezií Baudelaira a Puškina. Motiv průzračnosti, díla jako krystalu a průsvitného mnohostěnu. Takové dílo se stává nejen hrobkou, ale rovněž pomníkem (*Exegi monumentum* Puškina). Nabokovova otázka se týká smyslu díla jako hrobky, toho, zda je v něm zmizelá existence autora nějakým způsobem přítomna. Zároveň souvisí téma se samotným Nabokovem. Rok poté spisovatel odjíždí z válečné Evropy (Francie) a objevuje se v Americe. Mízí tak z literatury evropské, ale i z ruské emigrace a ocitá se v kontextu americké literatury. Pseudonym Vladimir Sirin, pod kterým v rodném jazyce píše, se rozplyne a zůstane z něj pouhá slupka jména. Rodí se americký spisovatel Vladimir Nabokov, jenž znovu začíná psát, tentokrát však anglicky.

3.

Jiná Nabokovova povídka rozehrává téma zmizení ještě důkladněji. Příběh *Zapomenutého básníka* (*A Forgotten Poet*) z cyklu *Nabokovův tucet* (*Nabokov's Dozen*, 1958) se odehrává koncem 19. století v Rusku. Na oslavách padesátiletého výročí tragického úmrtí Nikolaje Perova, jenž se ve čtyřiaadvaceti letech utopil v řece (na břehu se našly šaty a okousané jablko, tělo však nikdy), se objevuje neznámý stařec, který se představí jako zemřelý básník Nikolaj Perov. Prohlásí, že nikdy žádnou sebevraždu nespáchal, ale narafičil všechno tak, aby to na ni vypadalo. Chce se zúčastnit oslav a od výboru požaduje částku, která se při této příležitosti vybrala, aby mohl dál hospodařit, když jeho pole zničila povodeň. Poprask, který jeho slova způsobí, naruší oslavy. Samozvance se poté ujme velkoobchodník s pochybnou pověstí Gromov, jenž se snaží na popularitě zmrtvýchvstalého básníka vydělat. Potom se s ním objeví několik rozhovorů v místních novinách. V kulturních kruzích Ruska nastává zmatek a hrouť se ideál básníka. Poté je zřejmě samozvanci nabídnuta jistá peněžní částka, aby se vrátil na svůj statek a zůstal dál v zapomnění. Nakonec je pomník, na jehož výstavbu byla původně sbírka určena, dostavěn a slavnostně odhalen. Tím také končí básníková sláva. Pomník navštěvují pouze holubi a po čtvrtém vydání Perovových sebraných spisů je jeho jméno zapomenuto.

Vyprávěč o několik řádků dál ještě zmíní vzpomínku nejstaršího obyvatele na vyprávění svého otce, o tom, že byla kdysi nalezena kostra v křoví u řeky, která jako by dokazovala, že básník skutečně zemřel mladý. O její pravosti však neexistuje jediný důkaz.

²⁵² *Ibidem*, s. 88. Tady se skrývá ironická narážka na slavnou Puškinovu báseň *Exegi monumentum*. Epigraf *Exegi monumentum* je Puškinem převzat z Horatiovy ódy *Ad Melpomenem*.